

Sonja TOMOVIĆ-ŠUNDIĆ*

IDENTITET I VRIJEDNOSTI

Vrijednosti su najviši pojmovi našeg uma do kojih se dolazi duhovnom spoznajom i to čini njihovu subjektivnu stranu. Postojanje vrijednosti podrazumijeva svijest o vrijednostima, pa naš svijet nije vrijednosno neutralan, utoliko što mi procjenjujemo ili vrednujemo sva iskustva, određujući njihovo značenje. U objektivnom smislu postojanje vrijednosti po sebi, nezavisno od subjektivne svijesti postavio je još Platon svojom teorijom ideja. Kant će kasnije istaći misao da mi principijelno ne možemo pojmiti one vrijednosti koje transcendiraju iskustvo.

Razaranje vrijednosti u našem vremenu duboko je potreslo epohu u kojoj živimo, prije svega na intelektualnom i moralnom planu, a zatim političkom i ekonomskom. Kriza zahvata sva polja društvenog života, samu ljudsku ličnost, izgubljenu u mnoštvu protivrječnosti. Klasični pojmovi politike nacija, država, sloboda, pravda, dovedeni su u pitanje. Prije svega, nije riječ toliko o nedostatku vrijednosti na polju politike, društva ili individualne svijesti, koliko o obilju raznovrsnih mogućnosti, nevjerovatnih spojeva koji nemaju unutrašnji smisao. Različite vrijednosti, rasute su haotično kao dozvoljive mogućnosti na polju individualnog i kolektivnog ponašanja, nedostaje im unutrašnja veza, smisao koji bi im omogućio jedinstvo i povezanost.

Ako pretpostavimo da je svaki identitet, zapravo, skup vrijednosti koji ima svoju logiku, onda je očigledno da su vrijednosni sistemi postali problematični i nije ih lako sklapati niti održati. Identitet jedne ličnosti ili naroda, predstavlja sumu usvojenih vrijednosti kao nešto što je konstantno i prenosivo iz prošlosti, ali i ono što se dobija i mijenja u društvenoj dinamici. Svaki narod ima svoj identitet u jeziku, običaju, religiji, moralu, kulturi, istoriji i vrijedno-

* Prof. dr Sonja Tomović-Šundić, Univerzitet Crne Gore, Fakultet političkih nauka, Podgorica

stima koje počivaju na njihovim temeljima. Identitet je stoga odnos tih vrijednosti u vremenu, racionalan izbor, ali i emocionalan odnos, osjećanje koje imamo prema ličnom ili kolektivnom identitetu. Šta ćemo izabrati kao autentično polazište zavisi od naših naslijeđenih navika, ali i emocija koje učestvuju u našim izborima. Svaki identitet ima stoga i nešto iracionalno tj. neobjašnjivo, neki gotovo mistični kvalitet koji lebdi u pozadini. Tako je svaki narod i neko nesvodivo sve-jedinstvo različitih vrijednosti svojstvenih upravo tom kulturnom modelu.

No, ljudska ličnost ostaje najviša vrijednost, ljudska ličnost sa svim njenim osobenostima, pravu na lično dostojanstvo i pravom na dostojanstven život. Kao alfa i omega, ličnost jeste ključ za rješenje političkih i moralnih dilema našeg doba, naš zadatak i cilj, svjetlost koju ni vjekovi iza nas ni ono što nam slijedi ispred ne može poništiti.

Svaki identitet temelji se na različitim vrijednostima, ali tako da identitet ostaje identitet po sebi, neponovljiv i nezavisan od svih spoljašnjih ili unutrašnjih promjena. Pod otvorenošću identiteta podrazumijevamo njegovu dinamičku prirodu i promjene koje nastaju tokom društvenog i istorijskog razvoja, pa identitet u kontekstu vremena nije statičan. Razlog leži u činjenici da je svaki identitet pluralan i ne osniva se na jednoj dimenziji ili vrijednosti, već je bogat raznovrsnim značenjima, koja se mogu mijenjati. Ono što čini njegovu nepromjenjivost jeste esencijalistički shvaćeno jedinstvo u mnoštvu koje čini da jedan identitet uvijek zadržava konstantnu identitetsku osnovu.

Prema ovom identitet je nešto što je istovremeno otvoreno i zatvoreno, mijenja se i ostaje u sebi istovjetna dilema. Ako uzmemo identitet ličnosti, kao individualan ili kulturni identitet, kao kolektivni fenomen, mi uvijek podrazumijevamo neku trajnost koja čini da određena ličnost ili određena kultura ima svoju trajnu osobenost. Pored toga, njegovo važenje ne remeti se promjenom vrijednosti u kontekstu društvenog kretanja. Jedan čovjek može u različitim periodima svoga života usvojiti različite vrijednosne stavove kada je u pitanju politika, religija, shvatanje svijeta, ne poričući time identitet ljudske ličnosti u sebi. Jer on zadržava svoj identitet u svakom slučaju i u svakom izboru vrijednosti političkih, moralnih, religijskih, koje zavise od njihovih slobodnih opredjeljenja. Pritom, on uvijek zadržava identitet ličnosti i mi ga u svakom momentu prepoznajemo kao istu osobu. Slično je sa kulturnim identitetom, kada se pod uticajem društvenog razvoja i procesa stvaraju nove vrijednosti. Akumuliranjem vrijednosti dodaju se nove vrijednosti u sferi umjetnosti, politike, nauke i pri tome kulturni identitet jednog naroda jeste jedinstveni obrazac u kome se sve stvorene vrijednosti, i one koje će se tek stvoriti, sklapaju u jedinstvenu identitetsku cjelinu. Ono što je u osnovi trajno i omo-

gućava duhovno jedinstvo različitih vrijednosnih sadržaja ostaje nepromijenjeno i kada je u pitanju kultura i kada je u pitanju pojedinačno ljudsko biće, odnosno sama ličnost.

Riječ je o nekoj vrsti unutrašnje duhovne svijesti, preciznije samosvijesti koja čini da različite vrijednosti u okviru jednog identiteta stvaraju jedinstvo, karakteristično upravo za taj identitet. Neka vrsta nevidljivog sabiranja, koja raznovrsne vrijednosne sadržaje podređuje jedinstvenom principu identiteta.

Prema tome, može se tvrditi da je svaki identitet specifičan po tome što predstavlja svojevrsnu neponovljivost. Ako je svaki identitet sastavljen od mnoštva identiteta koji se kao takvi mogu nalaziti u različitim identitetskim osnovama, ono što je specifikum da svaki ponaosob jeste njegova principijelna unikatnost. Svaki čovjek na ovoj planeti koji je postojao, koji postoji i koji će ikada postojati je unikatan. Nema dva ljudska bića koja imaju iste psihofizičke karakteristike, tako da važi zakonitost $a=a$. Jedan čovjek može imati različite identitete, kao građanin određene države, zatim pripadnik određene nacije, rase, religije itd., a da pritom uvijek zadržava svoj primarni lični identitet. Jedinstvenost više identiteta koji se slivaju u jedan identitet, koji su povezani u identitetskom temelju, čini svaku ličnost naročitom i osobenom. Pritom, jedinstvenost o kojoj je riječ uvijek je nešto više od svakog identiteta posebno, kao neki nedefinljivi kvalitet koji prevazilazi sve svoje sastavne elemente.

Tako identitet ne samo što je neponovljiv već predstavlja i apsolutnu originalnost. I to jeste princip koji vlada u prirodi, zakonitost svijeta, čovjeka, ali i Boga. Sloboda u izboru vrijednosti, proširivanje identiteta prema novim vrijednostima ne negira identitet, već ga ispunjava sadržajem, prema onome kako se on logično može širiti, obezbijedivši time jedinstvo njegove forme i sadržaja.

Pored toga što je autentičan, svaki identitet je po sebi nezavisan i autonoman. Autonomiju identiteta na kojoj se osniva ličnost čini svijest o autonomiji. Unutrašnja samosvijest daje legitimitet identitetu da je nezavisan u odnosu na sve druge identitete. Učešće svijesti je neophodno za percepciju unutrašnje indentičnosti koja obezbjeđuje kontinuum njegovom trajanju. Za religiju takav kontinuum probija opnu vremena i neposredno je u vezi sa eshatološkim shvatanjem budućnosti. To znači da je ličnost *autonomos*, ona sama sebi propisuje zakone ponašanja, čineći identitet osnovom svog ponašanja i djelanja. Autonomnost znači da je identitet garant da je ličnost utemeljena na nepromjenljivoj osnovi, nezavisno od spoljašnjih parametara i kao takva sposobna za donošenje autentičnih izbora.

Pritom, autonomnost ličnog identiteta, govori u prilog fundamentalnom utemeljenju antropologije ličnosti koja ima primat u odnosu na sva druga is-

kustva ličnosti. Odnos subjekta i predikata, postavlja se tako da je pojam predikata uži od pojma subjekta. Time se ukazuje da subjekat i predikat nijesu identični po svom obimu, niti je predikat širi od subjekta, već svaka predikacija jeste nužno uža od subjekta kome pripada. A to znači primat ličnosti u odnosu na sva određenja koja joj se mogu pripisati i prvenstvo ličnog identiteta nad svim oblicima njenih posebnih identiteta.

Istakli smo značaj unikatnosti i autonomije ličnosti, ali za njeno konstituisanje bitan je pojam integriteta. Pod tim se podrazumijeva unutrašnje jedinstvo utemeljeno na moralnim, logičkim saznavnim i drugim vrijednostima. Integritet ličnosti temelji se na dosljednosti u ponašanju i mišljenju, uslov je jedinstva mentalnih procesa, ali i našeg karaktera. Povezan je sa pojmom odgovornosti, utoliko što ličnost slobodno uspostavlja vlastiti integritet, kao osnov načela individualnosti.

Prema ovom, identitet predstavlja unikatnost svakog ljudskog bića, njegovu individualnost, izdeferenciranost i osobnost u odnosu na sve pripadnike ljudske rase. Sve to moguće je shvatiti kroz slobodan izbor i odgovornost kojom se od puke individualnosti usavršavamo do ličnosti i njenog dostojanstva. Na taj način čovjek se od postojanja uzdiže do ljudske egzistencije utemeljene na identitetu, ličnosti i odgovornosti. Pritom svako ponaosob, individualno i racionalno, vrši izbor vrijednosti i od tog duhovnog bogatstva zavisi duhovni integritet njegove ličnosti. Bilo da je u pitanju kolektivni identitet naroda ili individualni identitet ličnosti od toga šta se uzima kao temelj, recimo iz istorije ili korpusa vrijednosti, možemo govoriti o punom ili osiromašenom identitetu. Ličnost koja odbaci religiju ili umjetnost ostaje osiromašena za smisao, za ljubav, za nadu, za ljepotu. Obrnuto, ako prihvata vrijednosti morala, religije, mita ili umjetnosti, oblikuje svoj duhovni identitet čineći ga bogatijim i sadržajnijim.

Identitet se tako izgrađuje u samom sebi, usavršava prema određenim vrijednostima koje usvaja kao norme ili vrijednosne stavove. Uključuje i emocionalnost, utoliko što svaki čovjek ili svaki narod osjeća vlastiti identitet kao naročito blizak i nepovrediv. Otuda i bučne reakcije u slučajevima kada se pokušavaju narušavati identitetski principi. Na neki način, mi volimo svoj identitet. Ljubav prema vlastitom identitetu prirodna je ukoliko znači sveobuhvatnost prihvatanja prava na svakog, na vlastiti izbor identiteta. Negiranje tuđih identiteta znači vrijeđanje vlastitog. No, pored ovog unutrašnjeg odnosa za svaki identitet je od suštinske važnosti odnos sa drugim identitetom. Relacija ja-ti i taj saodnos sa drugim je dvosmjerni protok energije u kome se svi akteri, ne mijenjajući svoj primarni identitet, obogaćuju novim iskustvima. Tako je čovjek biće koje je uvijek u odnosu, relaciono biće. I to u odnosu sa sobom, sa

drugim čovjekom, sa prirodom, društvom i konačno sa Bogom. U svim tim relacijama izrastamo do ponoći vlastitog identiteta, u relaciji sa dugim, također jedinstvenim identitetima.

Time se briše egocentričnost, utoliko što upućenost na drugog znači da mi razvijamo svoju aktivnost komunikacije na ona bića izvan vlastitog ja. Odnos sa drugim postaje naša mjera, odraz u kome pronalazimo vlastiti lik, isključujući svaki oblik sebičnosti. Drugi postaje zadatak prema kome provjeravam i zaokružujem vlastitu individualnost. Biti zajedno, predstavlja optimalnu formulu u kojoj se svaki identitet može ispoljiti do kraja. Okrenut prema sebi, čovjek bi bio izgubljen u mreži vlastitih projekcija i idola koji kao Platonova metafora o pećini onemogućavaju da dođemo do istine, do ljepote, do ideje. Pred licem drugog mi izlazimo iz sopstvene spilje, mraka naših unutrašnjih zabluda, gradimo ljudski svijet kao zajednicu ljudskih ličnosti. Sama ličnost i njena sloboda jesu na taj način postavljene kao najviša vrijednost.

KULTURA I IDENTITET

Kao što smo već istakli, dominantno liberalno načelo, individualizam i socijalna pravda, već krajem XX vijeka doživljava izvjesne promjene. Vrijeme velikih migracija stanovništva uticalo je da je danas svaka zemlja u svijetu politička po sastavu i da među različitim etničkim grupama vladaju netolerancija i sukobi. Principijelan pristup u rješavanju problema sa kojima se susrijeću moderna društva može se temeljiti samo na sistematskom pristupu manjinskim pravima, kojima se sprečava da jedna grupa dominira nad drugom. Osim toga, ovakav princip osnov je nove političke kulture utemeljene na interkulturalnosti i dijalogu. Uključuje razmjenu, za razliku od multikulturalizma kao deskriptivnog pojma kojim se opisuje *de facto* postojeće stanje.

Međutim, svjedoci smo da kulturne i vjerske razlike mogu da postanu, kada se politički instrumentalizuju, osnov za sukobe i ratove u savremenom svijetu. Predviđa se da će kulturne i civilizacijske razlike predstavljati osnovni izvor međunarodnih sukoba u ovom vijeku. Ako je liberalizam ukazivao na zajedničke ciljeve, zanemarujući razlike među društvenim grupama i posmatrao građane sa razine njihovih individualnih prava, moderna društva suočena su sa potrebom priznanja partikularnih opredjeljenja pripadnicima određenih društvenih grupa. Tako je politički identitet utemeljen na političkom duhu zajednice uz obavezu poštovanja institucije, prava i obaveza, nezamisliv bez poštovanja različitih kulturnih identiteta. Univerzalizam građanstva, očigledno je potrebno uskladiti sa posebnim kulturnim identitetima etničkih grupa, obezbijediti im potpunu pravnu zaštitu i jednakost i, konačno, uspo-

staviti ravnotežu između čovjeka kao građanina i čovjeka kao pripadnika posebne grupe koja ima svoj autentični kulturni identitet.

Osim ovog, zapadnoevropski model političkih zajednica, utemeljen na antičkom polisu i idejama o kulturi individualnih ljudskih prava, nije uvijek u saglasnosti sa političkim iskustvom drugih civilizacija, niti njihovom narastućom potrebom za očuvanjem tradicije i tradicionalnih oblika ponašanja. Pojava vjerskog fanatizma, fundamentalizma i terorizma, uspon ekstermne desnice, danas, pokazatelj je buđenja tradicionalizma sa svim negativnim konotacijama za političku budućnost i opstanak ljudske zajednice. Opasno približavanje makijavelističkom konceptu vladanja, kome nedostaju moralna svrha i etički ciljevi, postaje sve više ideal našeg vremena. Podređivanje društvenog života interesima posebnih grupa, finansijskom kapitalu i internacionalnim korporacijama ugrožava ideju zajedništva zasnovanu na ravnopravnom učešću malih i velikih država u međunarodnoj politici. Politički razlozi postaju samo izraz novog *homo economicusa* i njegove nezajažljive potrebe za profitom. U tom smislu, cilj „ekonomskog blagostanja” uvodi često interese određenih finansijsko-ekonomskih slojeva društva, proklamujući javno ili još češće iza scene, dozvoljenu upotrebu svih sredstava, uključujući i ona koja se koše sa našom predstavom o moralu.

U tom svijetlu ekonomski kolaps i kriza u kojoj smo se našli samo su izraz haosa u vrijednosnom poretku, kome nedostaju vrijednosne norme, da bi mogao da postane funkcionalan i upotrebljiv. Međutim, ljudska zajednica i društvo po svom obliku mnogo su obuhvatniji i širi pojam od ekonomskih interesa. Ljudska zajednica, usljed specifičnosti ljudske vrste, pored animalne borbe za opstanak utemeljene na pravu jačeg, posjeduje najfiniju unutrašnju samoregularnost oličenu u razumu, moralu, vrijednostima i normama. To je tačka na kojoj se distanciramo od prirode i njenih zakona jer mi smo sposobni da živimo u društvu i stvaramo kulturu kao postojanje prema specifično ljudskim mjerilima.

Prema tome, kultura predstavlja izraz ljudske specifičnosti i potrebe da se stvori ambijent usklađen sa posebnim karakterom ljudske prirode. Kultura, najopštije rečeno jeste cjelokupni život jednog naroda, cjeloviti vrijednosni okvir iz koga pripadnici date kulture nalaze osnov za svoje vrijednosne orijentacije i vrijednosne sisteme. Kultura je način mišljenja i vjerovanja, stub naših kolektivnih memorija, norma i temelj usvojenih obrazaca ponašanja kojim se normiraju međuljudski odnosi. Od shvatanja kulture kao oblikovanja „*culture mentis*”, do skupa obrazaca ponašanja i vrijednosti u XVIII vijeku, naš pojam civilizacije označava se kao progres u istorijskom razvitku ljudske zajednice. Međutim, kultura je ta koja je ključna odrednica društvenog i individu-

alnog života. U deskriptivnim definicijama kulture preovladava objektivistički pristup društvenim vjerovanjima i običajima i slikama svijeta koji doprinose definisanju individualnih identiteta. U preskriptivnoj dimenziji kulture naglasak je stavljen na skup vrijednosti i ciljeva koje treba slijediti, pravnih i moralnih, koji određuju kako se u zajednici moramo ponašati. Kultura je, osim toga, tradicija koja se prenosi, akumulacija vrijednosti utkana u kolektivno sjećanje svakog naroda.

Generalno, najopštija definicija kulture obuhvatila bi sve njene aspekte, subjektivni i objektivni plan, uključila unutrašnje oblikovanje ličnosti i sve vidljive kulturne tvorevine, eklektički uključila vrijednosti, pravne i moralne, koje regulišu društveni život. Najzad, kultura i jeste samosvijet jedne epohe, njena vizija svijeta pretočena kao vrijednost u svijesti pojedinca i kolektiva, koja se transgeneracijski prenosi. Kultura – to je ljudski svijet, svojevrsni način ljudskog postojanja.

Ali svaka kultura ima svoje vlastite parametre, vrijednosti i kriterijume. Volter, Didro i Ruso istakli su da su postojeće razlike među kulturama osnov za pojam kosmopolitizma. Ukazuje se na razlike među kulturnim modelima, ali i duh rađanja kosmopolitske kulture, nastale kao slobodan susret različitih kultura. Susret kultura, kao odnos dvije slobode, bez dominacije, susret dvije nezavisnosti iz čije se sublimacije rađaju novi plodovi.

Tako je komunikacija moguća samo između otvorenih kulturnih modela, kao duh razumijevanja koji treba da kruži ljudskom istorijom. Riječ je o ukidanju mentaliteta zatvorenosti utemeljenom na osnovu dijaloga i razmjene. Kao u Borhesovom *Alefu*, svi kulturni modeli mogu da egzistiraju, zajedno kao velika alefbiblioteka i svako novo iskustvo kulture samo dodaje novu stranicu ili ispisuje novu knjigu u tom zajedničkom i svima podjednako pripadajućem univerzumu. U toj biblioteci svijeta, alias kultura bez centra ili središta, svaki svijet je zasebna cjelina, ali i prilog ideji zajedništva. U tom mozaiku su života naroda i civilizacija bez razlike, postavićemo temelj modernom humanizmu na realnim osnovama ravnoteže i jednakosti.

Time bi se izbjegle zamke tvrdog kulturalizma, a na scenu stupio tzv. meki koncept prema kome nema superiornosti jednih nad drugima, u kojem bi politizacija identiteta narastala do konfliktnosti. Time se kulturni identitet ne postavlja kao prepreka javnom demokratskom životu, niti se pretjeruje u njegovom prenatravanju emocionalnom prebacivanju sferi privatnog, već upravo on postaje osnov razumijevanja i povjerenja. Kulturni identitet jeste osnov za lični, kolektivni i državni identitet, za državnu autonomiju, shvaćenu kao otvorenost i mogućnost stvaranja nadnacionalne kulture, utoliko što kultura kao spona nema granica u globalizovanom i tehnički povezanom svijetu.

MULTIKULTURALIZAM I IDENTITET

Svjedoci smo izuzetnosti vremena u kome živimo i njegovih protivrječnosti. Planetarni zahtjev za razvijanjem jedinstvenih stilova ponašanja protivivi se našoj potrebi za razvijanjem i očuvanjem naših partikularnih identiteta. S jedne strane ukazuje se na potrebu unifikacije čovječanstva i globalnu povezanost koja uniformiše naše pravne i ekonomske sisteme, a s druge strane ostaje snažna potreba za očuvanjem naše vlastite posebnosti.

Obnavljanje interesa za odbranu svog zasebnog kulturnog identiteta nije usahnulo pod uticajem globalne kulture. Postoji i danas stalna potraga za vlastitim identitetom na partikularističkim osnovama. Tako je jasno što je naglašeni cilj da načelo jednakosti i njegov univerzalizam dovedemo u vezu sa principom prava na autentičnost i posebnost.

U tom smislu, u našem dobu prisutne su dvije na prvi pogled nesaglasne težnje, jedna koju propagiraju različite vrste liberalne i neoliberalne teorije bazirane na ideji individualizma i druga utemeljena na tradiciji i pravu na očuvanje kolektivnih identiteta. Stvaranje globalne kulture na jedinstvenom sistemu univerzalnih vrijednosti javlja se paralelno sa sve jačim zahtjevima za očuvanjem lokalnih vrijednosti i njihovih tradicija. Individualističko poimanje identiteta u osnovi je nove planetarne kulture koju zastupaju teoretičari liberalizma, potrebno je usaglasiti sa načelom multikulturalizma i zahtjevima za autonomiju zasebnih opredjeljenja. Dok je u prvom konceptu koji je u osnovi liberalizma ideja jednakosti, slobode i društvene solidarnosti utemeljena na zajedničkim ciljevima, zanemarujući razlike, u osnovi multikulturalizma kao koncepta nalazimo ideju za očuvanjem mnoštva posebnih kultura i njihovih identiteta.

Ali da li je dihotomija između liberalizma i multikulturalizma suštinski nepremostiva? Da li smo u situaciji da se odlučujemo u kategoriji ili/ili, i da prihvatanjem jednog koncepta u potpunosti isključimo drugi? U svim društvima postoje različite kulture od kojih nijedna, ako poštujemo načelo jednakosti, nema pravo da se postavi kao dominantna nad drugom. U osnovi, načelo multikulturalizma sadržano je načelo priznanja u bliskoj vezi sa dimenzijom identiteta. To znači priznati drugima pravo na vlastiti identitet. Naročito danas kada se identifikacija društvenih grupa traži u naslijeđenim kulturnim obrascima. U osnovi, nedostatak temelja koji se u prošlosti tražio u istoriji, razumu i dr., naveo je društvene aktere da taj osnovni agens vežu za neki poseban kulturni model.

Međutim, ako znamo da politiku liberalizma čini uspon ideje individualizma, da li se to kosi sa idejama u kojima je identitet povezan sa pravom gru-

pe na kulturni identitet? No, liberalizam je takođe promocija ideje ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti koje upućuju na zajedničke vrijednosti. U osnovi liberalizma nalazi se ideja političkog univerzalizma koji uključuje solidarnost, individualnost, ali i zajedničke ciljeve u kojima se brišu razlike, dok u multikulturalizmu preovladava uvjerenje o dominaciji zasebnih opredjeljenja u mnoštvu posebnih kultura.

No, izazovi vremena u kome živimo u društvenom i ekonomskom smislu takvi su da nalažu objedinjavanje oba principa, utoliko što među njima nema suštinske protivrječnosti. Moguća ravnoteža postiže se tako što se duhu individualizma i pojmu građanstva liberalne doktrine priključuje i priznanje partikularnih identiteta sadržanih u posebnim kulturnim oblicima i njihovom pravu na autentično postojanje. Moderna društva treba da, ne ukidajući politiku multikulturalizma i posebne kulturne identitete, sačuvaju i ugrade u građanski identitet. Tako npr. multikulturalna društva, kakva su u svim balkanskim državama, bez obzira na različitosti u kulturi, mogu sebe posmatrati i kao jedinstvene cjeline u kojima svi građani imaju iste – zajedničke političke i druge ciljeve zasnovane na opštem dobru. Utoliko što koncept zajedničkog građanstva nije samo pravni status već i određeni kulturni identitet i izraz nečijeg pripadništva političkoj zajednici.

Tako se poveljama i dokumentima o ljudskim pravima, koja su označila prekretnicu u međunarodnoj zajednici nakon II svjetskog rata, bitnije ne narušavaju elementarni principi istočnjačkih, afričkih i drugih kultura. Nemogućnost stapanja (*melting pota*), kao i na prvi pogled nametanje ideje ljudskih prava kao ideje zapadne kulture, doprinose potrebi za formiranjem novog pojma miješanja ili prožimanja kultura, a da se time ne dovodi u pitanje građanska demokratija. Sva ljudska bića, jednaka po dostojanstvu i pravima kako glasi 1 član Univerzalne povelje UN-a iz 1948, ideja je koja zapravo proširuje jednakost među ljudima i kada je u pitanju pripadnost određenoj kulturi. Kao građanin jedne države svi njeni državljani imaju ista građanska prava, a kao pripadnici posebnih kultura, takođe sva prava koja iz toga proističu, u prvom redu pravo na očuvanje vlastitog kulturnog identiteta.

Prema ovom, očigledna kulturna heretogenost kulturno ne ukida duh zajedništva građanske države i njenu okrenutost prema zajedničkim ciljevima. Poštujući pravilo suživota koja se temelje na priznanju i još više razumijevanju, hermeneutički dijalog unutar društvene strukture postaje osnov društvene pokretljivosti i unutrašnjeg dinamizma. Svijest o značenju drugog, kao različitog, ne ugrožava vlastiti identitet koji upravo u saodnosu sa drugim kao različitim uspostavlja svoju autentičnost.

No, ono što omogućava relaciju sa drugim, kao različitim od vlastitog identiteta, jeste svijest i politička kultura utemeljena na toleranciji. Princip tolerancije kao dominantan u demokratskim zajednicama, utemeljujući je za shvaćanje različitosti i još više poštovanja prava na različitosti. Ne samo kao izraz ravnodušnog prihvatanja ili retoričkog poštovanja već istinskog razumijevanja različitosti. To uključuje dinamičan odnos i dijalog sa simboličkim poretkom značenja, tradicijom i vrijednostima u kulturama pored nas. Prvi korak u tom pravcu jeste da se prema načelu tolerancije izgradi odnos prema različitostima i ukine svaki oblik hijerarhijskog odnosa prema kulturnim modelima, isključi svaki oblik dogmatskog uvjerenja o supremaciji vlastite kulture. Tek ukidanjem svake forme etnocentrizma, u stanju smo da učinimo otklon od vlastite kulture kako bismo se približili drugima, ne gubeći ništa od vlastitog identiteta.

U tom kontekstu, jasno je da samo izgrađeni identiteti u istorijskom i kulturnom smislu nemaju bojazan od susreta sa drugim. Povjerenje u vlastite mogućnosti, provjereno u iskustvu i tradiciji kod zrelih naroda ne opada i ukoliko se ta ista prava priznaju drugima. Uostalom, cjelovito iskustvo kulturne antropologije kroz empirijska proučavanja podučava nas o jednakosti svih kulturnih modela na planeti, kritikujući svaki oblik mišljenja koji dijeli kulture na razvijene i primitivne, centralne i marginalne. U svim kulturama, samo u različitim formama, postoje jezik i vjerovanja, navike i običaji, mitovi i umjetnost, primjereni tim narodima i njihovoj filozofiji života.

Tako se u multinacionalnim državama, a takve su sve države svijeta, čuvanjem posebnosti ne razara suštinsko jedinstvo, niti njihov državni identitet. Proces globalizacije, upravo i znači povezivanje u kome se mozaički uklapaju kulture i nacije, a da se pritom ne ukidaju njihove posebnosti. Pritom, nije riječ o stapanju u kome se ne vide razlike, već susretu kultura u kome razlike i treba da budu vidljive i prepoznatljive. Novonastali mozaik svjetske kulture nije paralelno postojanje kultura, bez dodira, već treba da bude nešto poput Lajbnicovog monodološkog sistema, u kome svaka kultura-monda ima svoje mjesto. I što je još važnije, duh cjeline nastaje kao energetska objedinjavanje različitih energetskih tokova u jedan zajednički svjetski energetski sistem. Pritom novonastali rezultat svejedinstva, sastavljen je od različitih komponenti koje deponuju svoj identitet u opštost koja postaje zajednica, ali nikad do kraja slivenih identiteta. Jedinstvo bez stapanja, jedinstvo bez gubljenja bilo koga od svojih elemenata.

U principu, to bi jedino bilo moguće ako bismo kao ideal ili jednu modernu utopiju uzeli monodološki princip, pri čemu su sve kulture kao monade, jedinstvene, neponovljive, različite. One međusobno komuniciraju tako što jedna djeluje na drugu, nemijenjajući svoj primarni karakter. Kulture se ogledaju jedna u drugoj i time indirektno utiču na promjene, a da se fizički ne miješaju

niti mijenjaju. Proces energetskog pražnjenja i reflektovanja kultura jednih naspram drugih, u stvari je proces koji se političkim rječnikom naziva interkulturalizam. Označava se aktivnost, nasuprot multikulturalizmu i multikulturalnosti koji su pasivnost i zatvorenost. To sadejstvo među kulturama, njihovo duhovno pražnjenje jeste neprekidni dijalog u kome se svi partneri, ne remećći svoje originalne strukture, bogate novim sadržajima. Interkulturalizam znači da se u prostoru interkulturalnosti odvija nešto između kultura i to između jeste novi kvalitet, koji prije ovog iskustva nije postojao ni u kakvoj formi. Bez nametanja intenziteta i nivoa međukulturne komunikacije, sam proces kao otvorenost znači prelivanje ili zračenje kao emanaciju od jedne kulture do druge. I to uvijek kao multidimenzionalan proces, u kome se na poruku odgovara i reaguje novom porukom. A ona se razumije jer smo načelno postali otvoreniji i sigurniji u vlastitu poziciju. Oslobođeni straha od različitosti – spremni smo da čujemo različite glasove, sposobni da moderno društvo konceptualizujemo kao višeglasje, u kome svaki glas ima svoju vlastitu boju. U tom kontekstu interkulturalizam nije prepreka za izgradnju građanskog civilnog društva, već temeljna baza na kojoj se gradi građanski i politički identitet.

Nezavisno čak i od priznanja političke volje u multikulturalnim zajednicama, proces unutrašnjeg sadjelovanja je nezadrživ i odvija se bez diktata spolja. Zašto? Suživot kultura u jednom geografskom podneblju, ma koliko se one činile različite, nikad nije paralelizam bez dodira – ni kada su u pitanju krvna miješanja i srodnički odnosi, ni kada su u pitanju jezik, običaji, vjerovanja, mitologija. Sličnost, očigledno, proizilazi iz nezadrživih istorijskih susreta, koji se odvijaju na istom tlu, i duhovnih zračenja, kojim jedna iz druge kulture upijaju njihove sadržaje. Tako su sve podjele nametnute i vještačke jer ne odgovaraju stvarnoj duhovnoj situaciji u kojoj ne postoji apsolutna čistota. Svako isticanje nepremostivih razlika među kulturama u multinacionalnim državama je vještačko i neistinito, forsirano po mjeri političkih interesa, a ne realnosti. I kao takvo, stvarno nepostojeće, osim političkom voljom spravljeno razgraničenje među kulturama, samo je osnov na kome se, kao što se i pokazalo u istoriji, mogu graditi razlozi za uzajamne netrpeljivosti i konflikte. Ako nas je istorija nečemu poučila, upravo je to obrnut redosljed stvari, po kome samo dozvoljavajući drugima da postoje na njima svojstven način to isto pravo potvrđujemo i za sebe. Svaka druga pozicija rizična je i to se uvijek pokazuje iznova kao činjenica.

FILOZOFIJA IDENTITETA

Identitet je neposredno povezan sa pitanjima vrijednosti, utoliko što se svaki identitet temelji na vrijednostima. Sam identitet jeste nešto po sebi ne-

ponovljivo, nezavisno od svih spoljašnjih ili unutrašnjih promjena. Koncept otvorenog identiteta ne protivrječi konceptu zatvorenog identiteta. Pod otvorenošću identiteta podrazumijevamo njegovu dinamičku prirodu i promjene koje nastaju tokom društvenog i istorijskog razvoja, pa identitet u kontekstu vremena nije statičan. Razlog leži u činjenici da je svaki identitet pluralan i ne osniva se na jednoj dimenziji ili vrijednosti, već je bogat raznovrsnim značenjima, koja se mogu mijenjati. Ono što čini njegovu zatvorenost u smislu nepromjenjivosti jeste esencijalistički shvaćeno jedinstvo u mnoštvu koje čini da jedan identitet uvijek zadržava konstantnu identitetsku osnovu.

Prema ovom, identitet je nešto što je istovremeno otvoreno i zatvoreno, mijenja se i ostaje u sebi istovjetno. Recimo, ako govorimo o identitetu ličnosti ili kulturnom identitetu kao kolektivnom, mi uvijek podrazumijevamo neku trajnost koja čini da određena ličnost ili određeni etnos ima svoju trajnu osobenost. Pored toga, takvu trajnost ne remeti promjena vrijednosti u kontekstu društvenog kretanja. Jedan čovjek može u različitim periodima svoga života usvojiti različite vrijednosne stavove kada je u pitanju politika, religija, shvatanje svijeta, ne poričući time identitet ljudske ličnosti u sebi. Jer on zadržava svoj identitet u svakom slučaju i u svakom izboru vrijednosti političkih, moralnih, religijskih, koje zavise od njihovih slobodnih opredjeljenja. Pritom, on uvijek zadržava identitet ličnosti i mi ga u svakom momentu prepoznamo kao istu osobu. Slično je sa kolektivnim identitetom naroda, kada se pod uticajem izmijenjenih društvenih prilika i društvenog razvoja stvaraju nove vrijednosti. Tako se akumuliranjem vrijednosti dodaju nove vrijednosti u sferi umjetnosti, politike, nauke i pri tome kulturni identitet jednog morala jeste jedinstveni obrazac u kome se sve stvorene vrijednosti, i one koje će se tek stvoriti, sklapaju u jedinstvenu identitetsku cjelinu. Ono što je u osnovi trajno i omogućava duhovno jedinstvo različitih vrijednosnih sadržaja ostaje nepromijenjeno i kada je u pitanju ličnost, i kada su u pitanju kolektivni identiteti.

Riječ je o nekoj vrsti unutrašnje duhovne svijesti, preciznije samosvijesti koja čini da su različite vrijednosti u okviru jednog identiteta zapravo jedinstvo, karakteristično upravo za taj identitet. Neka vrsta nevidljivog sabiranja, koja raznovrsne vrijednosne sadržaje podređuje jedinstvenom principu identiteta.

Prema tome, može se tvrditi da je svaki identitet specifičan po tome što predstavlja svojevrsnu neponovljivost. Ako je svaki identitet sastavljen od mnoštva identiteta koji se kao takvi mogu nalaziti u različitim identitetskim osnovama, ono što je specifikum da svaki ponaosob jeste njegova principijelna unikatnost. Svaki čovjek na ovoj planeti koji je postojao, koji postoji i koji će ikada postojati je unikatan. Nema dva ljudska bića koja imaju iste psiho-

-fizičke karakteristike, tako da važi zakonitost $a=a$. Jedan čovjek može imati različite identitete, kao građanin određene države, zatim pripadnik određene nacije, rase, religije itd., a da pritom uvijek zadržava svoj primarni lični identitet. Jedinstvenost više identiteta koji se slivaju u jedan identitet, koji su povezani u identitetskom temelju čini svaku ličnost naročitom i osobenom. Pritom jedinstvenost o kojoj je riječ uvijek je nešto više od svakog identiteta posebno, kao neki nedefinljivi kvalitet koji prevazilazi sve svoje sastavne elemente.

Tako identitet ne samo što je neponovljiv već predstavlja i apsolutnu originalnost. I to jeste princip koji vlada u prirodi, zakonitost svijeta, čovjeka, ali i Boga. Sloboda u izboru vrijednosti, proširivanje identiteta prema novim vrijednostima ne negira identitet, već ga ispunjava sadržajem, prema onome kako se on logično može širiti, obezbijedivši time jedinstvo njegove forme i sadržaja.

Pored toga što je autentičan, svaki identitet je po sebi nezavisan i autonoman. Autonomiju identiteta na kojoj se osniva ličnost čini svijest o autonomiji. Unutrašnja samosvijest daje legitimitet identitetu da je nezavisan u odnosu na sve druge identitete. Učješće svijesti je neophodno za percepciju unutrašnje identičnosti koja obezbeđuje kontinuum njegovom trajanju. Za religiju takav kontinuum probija opnu vremena i neposredno je u vezi sa eshatološkim shvatanjem budućnosti. To znači da je ličnost *autonomos*, ona sama sebi propisuje zakone ponašanja, čineći identitet osnovom svog ponašanja i djelanja. Autonomnost znači da je identitet garant da je ličnost utemeljena na nepromjenljivoj osnovi, nezavisno od spoljašnjih parametara i kao takva sposobna za donošenje autentičnih izbora.

Pritom, autonomnost ličnog identiteta govori u prilog fundamentalnom utemeljenju antropologije ličnosti koja ima primat u odnosu na sva druga iskustva ličnosti. Odnos subjekta i predikata postavlja se tako da je pojam predikata uži od pojma subjekta. Time se ukazuje da subjekat i predikat nijesu identični po svom obimu, niti je predikat širi od subjekta, već svaka predikacija jeste nužno uža od subjekta kome pripada. A to znači primat ličnosti u odnosu na sva određenja koja joj se mogu pripisati i prvenstvo ličnog identiteta nad svim oblicima njenih posebnih identiteta.

Istakli smo značaj unikatnosti i autonomije ličnosti, ali za njeno konstituisanje bitan je pojam integriteta. Pod tim se podrazumijeva unutrašnje jedinstvo utemeljeno na moralnim, logičkim, sazajnim i drugim vrijednostima. Integritet ličnosti temelji se na dosljednosti u ponašanju i mišljenju, uslov je jedinstva mentalnih procesa, ali i našeg karaktera. Povezan je sa pojmom odgovornosti, utoliko što ličnost slobodno uspostavlja vlastiti integritet, kao osnov načela individualnosti.

Prema ovom, identitet predstavlja unikatnost svakog ljudskog bića, njegovu individualnost, izdeferenciranost i osobnost u odnosu na sve pripadnike ljudske rase. Sve to moguće je shvatiti kroz slobodan izbor i odgovornost kojom se od puke individualnosti usavršavamo do ličnosti i njenog dostojanstva. Na taj način čovjek se od postojanja uzdiže do ljudske egzistencije utemeljene na identitetu, ličnosti i odgovornosti. Pritom svako ponaosob, individualno i racionalno, vrši izbor vrijednosti i od tog duhovnog bogatstva zavisi duhovni integritet njegove ličnosti. Bilo da je u pitanju kolektivni identitet naroda ili individualni identitet ličnosti od toga šta se uzima kao temelj, recimo iz istorije ili korpusa vrijednosti, možemo govoriti o punom ili osiromašenom identitetu. Ličnost koja odbaci religiju ili umjetnost ostaje osiromašena za smisao, za ljubav, za nadu, za ljepotu. Obrnuto, ako prihvata vrijednosti morala, religije, mita ili umjetnosti, oblikuje svoj duhovni identitet čineći ga bogatijim i sadržajnijim.

Identitet se tako izgrađuje u samom sebi, usavršava prema određenim vrijednostima koje usvaja kao norme ili vrijednosne stavove. Uključuje i emocionalnost, utoliko što svaki čovjek ili svaki narod osjeća vlastiti identitet kao naročito blizak i nepovrediv. Otuda i bučne reakcije u slučajevima kada se pokušavaju narušavati identitetski principi. Na neki način mi volimo svoj identitet. Ljubav prema vlastitom identitetu prirodna je ukoliko znači sveobuhvatnost prihvatanja prava na svakog, na vlastiti izbor identiteta. Negiranje tuđih identiteta znači vrijeđanje vlastitog. No, pored ovog unutrašnjeg odnosa za svaki identitet je od suštinske važnosti odnos sa drugim identitetom. Relacija ja-ti i taj saodnos sa drugim je dvosmjerni protok energije u kome se svi akteri, ne mijenjajući svoj primarni identitet, obogaćuju novim iskustvima. Tako je čovjek biće koje je uvijek u odnosu, relaciono biće. I to u odnosu sa sobom, sa drugim čovjekom, sa prirodom, društvom i, konačno, sa Bogom. U svim tim relacijama izrastamo do punoće vlastitog identiteta, u relaciji sa dugim, takođe jedinstvenim identitetima.

Time se briše egocentričnost, utoliko što upućenost na drugog znači da mi razvijamo svoju aktivnost komunikacije na ona bića izvan vlastitog ja. Odnos sa drugim postaje naša mjera, odraz u kome pronalazimo vlastiti lik, isključujući svaki oblik sebičnosti. Drugi postaje zadatak prema kome provjeravam i zaokružujem vlastitu individualnost. Biti zajedno, predstavlja optimalnu formulu u kojoj se svaki identitet može ispoljiti do kraja. Okrenut prema sebi, čovjek bi bio izgubljen u mreži vlastitih projekcija i idola koji kao Platonova metafora o pećini onemogućavaju da dođemo do istine, do ljepote, do ideje. Pred licem drugog mi izlazimo iz sopstvene spilje, mraka naših unutrašnjih zablu-

da, gradimo ljudski svijet kao zajednicu ljudskih ličnosti. Sama ličnost i njena sloboda jesu na taj način postavljene kao najviša vrijednost.

VRIJEDNOSNE ORIJENTACIJE I VRIJEDNOSNI SISTEMI

Vrijednosti i norme predstavljaju čvrste principe na kojima se mogu izgrađivati vrijednosne orijentacije i vrijednosni sistemi. Na vrijednosnim sudovima i vrijednosnim normama utemeljuju se čvrsti obrasci koji čine osnovni princip našeg ponašanja. Vrijednosti i vrijednosni sudovi, zatim norme kao univerzalni principi kojima treba težiti kao svrhama osnova su na kojoj se formiraju naši stavovi i mišljenja.

Na temelju vrijednosnih orijentacija formira se čvrsto jezgro ličnosti, projektuju ciljevi i određuje njihova hijerarhija i važnost za ljudski život, pa tako stvara integritet ličnosti. Vrijednosna orijentacija znači da smo donijeli svjesnu odluku utemeljenu na spoznaji vrijednosti koje čine mogućom našu orijentaciju u svijetu. U protivnom našli bismo se u haosu u kome ne bi postojala nikakva sigurna mjerila ili norme. Usvajanjem normi čovjek slobodno postavlja pravila kojih treba da se pridržava, kao što je to slučaj u deontološkom principu dužnosti, kada se moralne vrijednosti ispoljavaju u sferi konkretnog ponašanja. Vrijednosti kao najopštiji principi jesu načela subjektivne svijesti, osnov za koncipiranje vrijednosnih orijentacija, a one predstavljaju skupove vrijednosti grupisane u određene logične cjeline, usmjeravajući naše cjelokupno mišljenje i ponašanje. Pri tome, vrijednosne orijentacije imaju izrazito aktivističku komponentu orijentira praktičnog života, pa ti stabilni konstrukti u svijesti predstavljaju idejni oslonac na kome gradimo stavove i sudove o svijetu.

Na temelju vrijednosnih orijentacija nastaju vrijednosni sistemi. Kada je riječ o vrijednosnim sistemima, oni su skup svih vrijednosti i vrijednosnih orijentacija koje čine jedinstvenu cjelinu. Svaki vrijednosni sistem jeste zaokružena cjelina koja obuhvata različite sadržaje. Npr. vrijednosni sistem neke ličnosti sadrži sva njena vjerovanja, moralna ili politička načela, religiozne i estetske vrijednosti itd. Ili vrijednosni sistemi zajednički za različite narode, zapravo su njihovi posebni sistemi vjerovanja i mišljenja sjedinjeni u jedinstvenu cjelinu. Možemo stoga govoriti o vrijednosnim sistemima u kontekstu istorije. U različitim epohama postoje različiti sistemi vrednovanja: od antike, srednjovjekovlja, do humanizma, prosvjetiteljstva, postmodernog duha našeg doba i sl. Svaku veliku istorijsku renesansu, duhovni pokret ili epohu karakteriše jedinstveni i zato osobeni trag originalnosti oličeni u njenom autentičnom vrijednosnom sistemu.

Vrijednosni sistemi su ucjelovljeni od različitih elemenata i djelova, jedinstveni i zaokruženi odgovori, predstavljaju okosnicu ličnog i kolektivnog identiteta. Osim toga, takvi sistemi nisu prosti zbir svojih članova, već njihova sinteza povećane vrijednosti u odnosu na svoje sastavne elemente. U strukturalnom smislu vrijednosni sistemi izgrađeni su od različitih djelova kao elemenata strukture koja ima jedinstveno značenje. I to jedinstvo značenja jeste temelj svakog vrijednosnog sistema. Na neki način svaki vrijednosni sistem počiva na nevidljivom duhovnom principu koji omogućava jedinstvo u svakom od djelova ponaosob, čineći da svi njegovi segmenti zatrepere jedinstvenim sjajem. Principijelno, jedinstvo se bazira na duhovnom sjedinjavanju u kome svaki element čuva svoj izvorni smisao, ne narušavajući pritom integritet cjeline.

U tom kontekstu logično je pitanje da li vrijednosni sistemi imaju tačku oslonca, dominantnu vrijednost na kojoj se temelji čitava građevina. Za antičku civilizaciju takav neupitni temelj bilo je njihovo shvatanje logosa. I ta svjetlost razuma ili zakona bila je aksiom njihovog shvatanja svijeta. U srednjem vijeku religioznost otjelovljena u onom *credo*, predstavljala je misaoni obrazac čitavog perioda, i to *credo ut intelligam* izražavalo je poimanje po kome vjera uvodi u razumijevanje svijeta i ima primat nad razumom. U epohi prosvjetiteljsko-racionalističkoj ljudska svijest u dekartovskom *cogitu*, dobija povlašteno mjesto, utoliko što je *cogito* ne samo osnov saznanja već i dokaz našeg postojanja. No, taj skepticizam kartezijski dobiće od Ničea jasniju formu, pokazavši se kao duh negacije i nihilizma svega što je predstavljalo istorijski utvrđene sisteme vrijednosti. Kriza morala i istine i nesavladivi problem relativizovanja svih naših pojmova i vrijednosti postaće dominantno obilježje modernog doba, začeto u Ničevim filozofskim razmišljanjima.

U tom kontekstu i stvaranje sistema vrijednosti postaće problematično, kao što će i sve vrijednosti, uključujući i postojanje apsolutne istine, biti doveđene pod znak pitanja. Sumnja postaje razarajuće načelo uma koji poricanjem brani vlastitu poziciju vrhovnog poricatelja. Raspad čvrstih vrijednosnih sistema prošlosti postaće vidljiv u modernoj umjetnosti, književnosti ili filozofiji. Nedostatak čvrstog središta, koji je u prošlim epohama predstavljalo neko *arché*, kao arhimedovska tačka oslonca oličena u Bogu, duhovnom temelju ili nekoj ideji je vidljiva. Oslonjen na samog sebe, bez čvrstih uporišta u istoriji, tradiciji ili Bogu, u svijetu u kome ne važe nikakva pravila, čovjek je postao biće beznađa, oslobođeno od balasta prošlosti, ali i budućnosti.

Paradoksalno, „oslobođeni” od zatočeništva utvrđenih vrijednosnih sistema, postali smo zatočenici vlastite slobode. Anarhija stilova i izbora poremetila je ravnotežu ljudskog bića i na individualnom i na opštem društvenom

planu. Time što smo sve doveli u pitanje i onaj koji pita doveden je u pitanje! Brisanje starog i razbijeno ogledalo vrijednosnih tablica samo je znak da u toj krhotini u kojoj se ogledamo ne možemo pronaći više ni vlastito lice. U svijetu iluzija živimo u virtuelnom prostoru i vremenu slobodni od svih i od svega, ali ne i od sebe samih. U potrazi za vlastitim smislom izgubili smo ono što je najvrjednije – mogućnost da smisao potražimo u trajnim vrijednostima.

Sonja TOMOVIĆ-ŠUNDIĆ

IDENTITY AND VALUES

Summary

The identity, personal and collective one, is grounded upon adopted values on which the value orientations are being built. Therefore, the notion of identity we consider in its dynamic meaning with all the changes that have occurred through historical movings. However, the core of identity has to be constant and independent of all external or internal factors. That identity of identities in its essence provides to it duration and continuity which do not get lost with the passage of the time. The changes in identity arose with adopting new values under the influence of changes in the society, in economy, politics, law, science, but such that its' essence remains allways the same. For example, every man individually builds his identity throughout the whole life, acquire new experience, perfecting himself in educational and moral sense, changing his mental, spiritual and physical figure, but the identity of his personality remains in whole over these different processes and we always know that it is about the same person, regardless of the visible changes in his manifestations. Similarly goes with the collective identity of people who transform according to the social and historical movings. But regardless of changes, we always know that it is about the same ethnic community that has a certain language, religion, culture, moral and common heritage, and so on. Visible changes in language, customs and culture do not have impact on the change of basic identity, as well as on that essential foundation which makes for one people to be allways the community with identity, despite the necessity for changes from the stand of social development.